

FUNERALIILE LUI C.A. ROSETTI

ELENA ROTARU, VASILE NOVAC

Prin moartea lui C.A. Rosetti la 8 aprilie 1885 dispărea unul dintre cei mai mari bărbați ai României, al cărui nume se află însemnat „pe toate actele de regenerare a țării sale”¹.

Disparația sa stârnește ca și viața sa spiritele, atât ale admiratorilor săi din timpul vieții cât și ale antirosetiștilor. Cei din urmă nu pot însă să nu-i recunoască defunctului excepționalele merite pentru credința sa în principiile de la 1848, cărora el le rămăsese „consecințe până în ultimul moment al vieții sale, celui ce fusese democrat cu trupu și cu sufletu”, „fruntașu liberalismului” și „unu din cei mai aprigi apostoli ai propășirii sale”².

C.A. Rosetti și-a început activitatea ca polițai al orașului Pitești, între anii 1837-1838, cu o experiență de 5 ani în acest domeniu. Intrase în poliție la 16 ani, în 1832.

Cei interesați de viața lui C.A. Rosetti cunosc episodul rămas de pomină, în care vornicul Mihai Ghica dăduse poruncă să-i tundă dandy-ului valah „pletele cele ursărești”, întru cât speriasse Bucureștiul cu „kabaslăcurile” sale și cu „fel de fel de giumbușlucuri și de tămbălăuri”. „Considerând că prin acest gest a fost potolit și trimis băiat cuminte la Pitești, nu mare a fost mirarea vornicului să afle că aici, Rosetti pune în piață dorobanți și bărbieri, să tundă pe cine prindea spunând că e ordin de la vodă, căruia i s-a supus și el”³. Sigur, tinerețea lui C.A. Rosetti a provocat o întreagă literatură pitorească, ce desigur avea un oarecare suport faptic.

În patrimoniul Muzeului Județean Argeș se află o serie de obiecte care i-au aparținut lui C.A. Rosetti și care au intrat în posesia muzeului, prin donația făcută de nepotul său, Dinu Rosetti, fiul lui Vintilă. Între ele, masa din brad, la care C.A. Rosetti și-a desfășurat activitatea ca redactor al ziarului „Românulu”, un ulei pe pânză reprezentându-l pe C.A. Rosetti executat în 1877, un album cu peste 200 de fotografii, un bust din bronz al lui C.A. Rosetti, cărți, etc.

De asemenea, tot în Argeș, de data aceasta în patrimoniul Complexului Muzeal Golești se mai află câteva tablouri, reprezentând membri ai familiei Rosetti, după cum urmează:

- un tablou semnat Eliescu, înfățișându-l pe C.A. Rosetti;

¹ Marin Bucur, *C.A. Rosetti*, Ed. Minerva, București, 1970, p. 449.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 12.

-un tablou realizat de prietenul Daniel Rosenthal, reprezentând pe C.A. Rosetti;
 -un alt tablou semnat Rosenthal, reprezintă familia Rosetti „în corpore” împreună cu prietenul Vasile Mălinescu;

-al treilea tablou semnat Rosenthal o reprezintă pe Maria Rosetti;

-o copie executată de N. Grant, nepotul de frate al Mariei C. Rosetti, este realizată după originalul lui Rosenthal, având ca subiect alegoria „România revoluționară”, în care chipul României este inspirat de chipul Mariei Rosetti.

Toate aceste obiecte precum și prietenia și chiar legăturile de rudenie cu argeșeni precum Goleștii, Brătienii, Crețuleștii ne-au îndemnat să ne ocupăm de momentul trecerii lui C.A. Rosetti în memoria timpului, în lucrarea de față.

Nu cu foarte multă vreme înainte de moartea sa, respectiv la 16 martie 1885, o delegație a alegătorilor Colegiului III Argeș a venit la București spre a arăta lui C.A. Rosetti cerințele sătenilor argeșeni. Rosetti fiind bolnav și neputându-i primi, deputații în frunte cu Constantin Dobrescu au lăsat redacției „Românului” o adresă în care se spunea printre altele:

„Delegațiunea alegătorilor Colegiului Sătesc din Argeș a primit cu o nedescrisă bucurie declararea d-lui C.A. Rosetti că primește a reprizenta județul Argeș. Luând asupra-și mandatul ce i-a încredințat, noi sătenii argeșeni ne vedem marea noastră dorință îndeplinită. Nevoile, trebuințele și aspirațiunile noastre îndeobște sunt prea cunoscute de bătrânul luptător ca să le mai amintim. Sătianul din Argeș va avea de-acum încolo cui să adresa la păsurile sale. Delegațiunea dă încrederea sa d-lui C.A. Rosetti, în semn de adâncă recunoștință și iubire, căci acest mare dascăl, aproape o jumătate de veac, cu pana și cu cuvântul său, a căutat să facă educațiunea noastră și a națiunii. Cu o energie pasionată, cu entuziasm și nemărginită iubire într-acei îndelungat timp și cheltuind cu o risipă dușmănească și crescândă: idei, simțăminte și ce a avut mai scump, el ținu să arate cum trebuie să lucreze pentru popor... Delegațiunea urează alesului său atâtea zile câte avu bătrânul Simeon, pentru a putea zice ca și acesta mântuirea patriei sale ce atât a iubit-o. Trăiască dar alesul Colegiului al III-lea Argeș”⁴.

Am dat integral textul lui Constantin Dobrescu, pentru a sublinia admirația și încrederea pe care o nutreau argeșenii față de C.A. Rosetti și evoluția sa de la tânărul anilor 1830 la politicianul patriot, din perioada amintită. Cum spuneam starea sănătății sale în acel moment, nu era de loc limpede. Camera, luase chiar în discuție o cerere de concediu din partea lui C.A. Rosetti, până la deschiderea viitoarei sesiuni. La sfârșitul lunii martie, C.A. Rosetti se hotărăște chiar să se retragă fie și „provizoriu” de la direcția „Românului”, lăsându-l pe Vintilă C.A. Rosetti, moștenitor, cu jurământul ca să urmeze „calea indicată de C.A. Rosetti chiar de la fundarea ziarului”⁵.

Moare însă la 8 aprilie orele 12 și 10 minute după miezul nopții⁶.

„Românului” este primul dintre ziarele vremii care-i publică ultimele dorințe ale lui C.A. Rosetti, testamentul inițial fiind distrus în incendiul care-i arsese agoniseala de o viață, cu un an în urmă, la 25 ianuarie 1884.

⁴ „Românului”, XXIX, duminică, 17 martie 1885, p. 249.

⁵ Marin bucur, *op. cit.*, p. 448

⁶ „Românului”, XXIX, luni-mărti, 8-9 aprilie 1885, p. 317.

În afara mulțumirilor adresate soției, pe care o lasă în grija copiilor, roagă să i se „împlinescă ultimile rugăciuni“.

„Să nu se facă pentru înmormântarea mea nici-o ceremonie. Totul să se facă cum s-a făcut și cu Mircea. (Este vorba despre fiul său Mircea, a cărui moarte la 20 ianuarie 1882 i-a pricinuit o mare durere.)

Un singur preot de mir. Carul simplu cu doi cai. Nici-un doliu, nici în camere, nici la poartă, nici pe cai. Nici-o invitare, ci numai un simplu anunț prin ziar fără invitare. Nici-o paradă și nici gendarmi...

Am luptat cu tărie, pentru naționalitate și pentru libertate, dar fără cea mai mică ură pentru nimeni. Rog dar ca cei pe care i-am combătut să mă ierte dacă aspru am fost în luptă, asigurându-i că nu ura, ci iubirea m-a făcut să-i combat. Recomand tuturor și mai cu seamă fiilor mei să iubească poporul și pe sătian și să lupte cu iubire pentru fericirea tuturor. O îmbrățișare fiicei și fiilor mei și o ultimă rugăciune tuturor a îngrijii și mângâia pe soția mea“⁷.

Înmormântarea lui C.A. Rosetti este anunțată pentru miercuri 10 aprilie la Cimitirul Șerban - Vodă. Programul înmormântării, făcută de amicii intimi în înțelegere cu familia lui C.A. Rosetti, va fi publicată în ziarul „Românulu“. Toate delegațiile, societățile, amicii, etc. care vor să ia parte și doresc a avea deslușiri sunt rugați să se adreseze redacției“⁸.

Iată că deși testamentul său recomanda o ceremonie cât se poate de simplă nu i se respectă voința și funeraliile dobândesc proporții naționale⁹.

Se prezintă un foarte mare număr de cereri de a se rosti discursuri la înmormântarea defunctului și fiind materialmente imposibil de a satisface toate aceste dorințe, după selectarea lor se decide a se citi numai trei discursuri, restul fiind comunicate publicului prin presă.

Însăși regina Elisabeta trimite d-nei Rosetti o scrisoare de condoleanțe în limba engleză, iar regele Carol I face o vizită de condoleanță.

La 9 aprilie, ora 4 și jumătate, toți miniștrii aflați în Capitală vin „în corpore“ să facă o vizită de condoleanță familiei Rosetti, prilej cu care Dimitrie Sturdza înmânează o adresă D-nei Rosetti în numele Consiliului de Miniștri:

„Doamnă,

România încearcă azi o pierdere nereparabilă în unul din cei mai iluștri săi fii. În timpuri întunecate și dureroase, societatea română a dat naștere celei generațiuni a cărei una din cele mai vii expresiuni este C.A. Rosetti. De aproape jumătate de secol, Rosetti și iluștri săi amici au ținut o luptă gigantică pentru țara lor. Nu au fost fapte mari la a căroră pregătire și executare el să nu fi participat. În epoca deșteptării 1836, în 1848 când poporul mărinos se mișcă, 1881, când România afirmă și pune ea însăși în executare a sa voință, unire, guvern constituțional, independență, regat, la toate aceste mari acte Rosetti se găsește între fruntașii conducători...

Iată pentru ce Doamnă pierderea lui Rosetti este atât de simțită“¹⁰.

⁷ Ibidem.

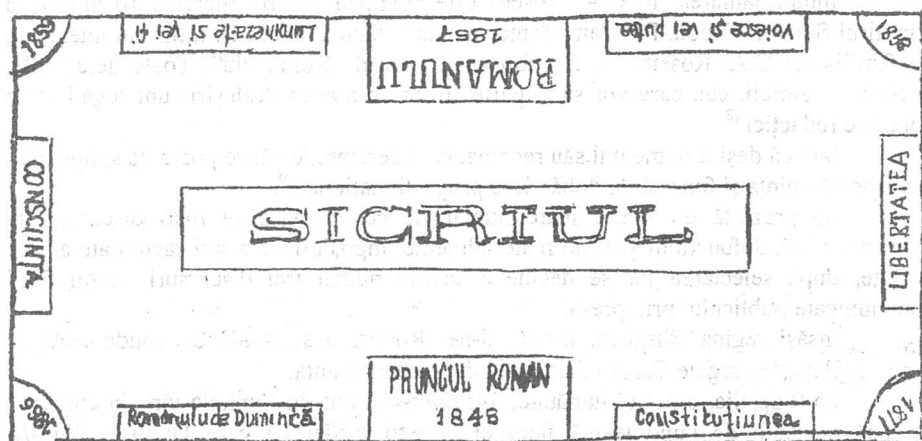
⁸ Ibidem.

⁹ Marin Bucur, *op. cit.* p. 449.

¹⁰ „Românulu“, XXIX, miercuri, 10 aprilie 1885, p. 323

Au mai exprimat condoleanțe primarii din Pitești și Bârlad, vicepreședinții presei M. Minovici și Bordeanu. Pictorul Ed. Grant a luat o schiță după capul lui C.A. Rosetti, iar sculptorul Ippolito Lepri a luat mulaj în ipsos după chipul defunctului. S-a executat o fotografie a carului mortuar. La locuința familiei s-a depus un registru pentru cei ce vor veni să se înscriseră. Prietenilor și delegațiilor li se vor desemna locurile la locuința lui Rosetti cu preciziunea că lucrătorilor, comercianților, țăranilor și presei li se „vor rezerva întîele locuri“. În ceea ce privește Primăria din Pitești, anunțase că va asista „în corpore“ la înmormântarea lui C.A. Rosetti¹¹.

De la ora șapte un numeros public format din „femei, copii, bărbați, mai cu seamă din popor, țărani de prin județe și școlari au defilat înaintea corpului lui C.A. Rosetti care se afla expus în salonul casei ce locuia. (Respectiv casa lui Cariagdi, una dintre casele unde se mutase după incendiul care-i arsesese propria gospodărie și care fusese închiriată de I.C. Brătianu pentru el.)

Sicriul era așezat pe masa de stejar pe care lucra C.A. Rosetti în timpul din urmă. Această masă i-a fost oferită de redacțiunea „Românului“ la a XXV-a aniversare a fondării ziarului. Masa fusese sculptată cu multă artă și poartă încrustat în litere de metal numele ziarelor redactate de C.A. Rosetti și datele principale ale vieții sale politice. Ziarul publica și schița mesei pe care o prezentăm și noi:

La picioare era schița Libertății făcută de Rosenthal. (lăsată prin testament Muzeului Național). La cap, un mare drapel național, a cărui extremitate roșie învâluia sicriul. La dreapta, portretul mamei lui Rosetti și la stânga, al lui Mircea Rosetti.

Coroanele familiilor Rosetti, Gianu, Crețianu, Cornea, Caligari, Odobescu, Tipografia Românului, Presa, etc., printre care se aruncaseră mai multe exemplare din „Românul“. Totul era așezat cu multă artă, grație concursului dat de Alexandru Odobescu, frații Grant, Levra, etc...

¹¹ Ibidem.

Când a sosit momentul de a se ridica corpul, publicul s-a retras din salon pentru a lăsa familia să dea o ultimă sărutare celui de care se despărteau pentru totdeauna. Maria Rosetti însoțită de Ion Ghica i-a condus de mână pe Ion Brătianu și Dimitrie Brătianu, pentru ultima oară, înaintea amicului lor.

Ion Brătianu și-a exprimat dorința ca sicriul să fie dus până la carul funebru, pe umerii bătrânilor prieteni, Dimitrie Brătianu, Dimitrie Ghica, Ion Ghica, C. Bălcescu și Ion Brătianu. Sicriul a fost așezat pe un car simplu, împodobit cu steaguri și cununi și tras de doi cai albi.

Pe treptele scărilor Mucenic Dinescu a luat cuvântul în numele țăranilor din Argeș (alegătorii lui C.A. Rosetti). Au urmat: Nicolae Ionescu, printre cei mai vechi și mai distinși membri ai Parlamentului, Tănăsescu, din partea comercianților, Bordeanu din partea presei și unul din cei 12 deputați care se retrăseseră din Cameră împreună cu C.A. Rosetti, ca amic al familiei.

La ceremonie au participat delegațiile județelor: Botoșani, Suceava, Iași, Roman, Râmnicul Sărat, Brăila, Dolj, Gorj, Argeș, Buzău, Prahova, Ilfov, Ialomița și Vlașca. Capitala era reprezentată prin Consiliul Comunal și primarul N. Flea. Au mai luat parte reprezentanți ai numeroase societăți în frunte cu Societatea Actorilor, Ateneul, Academia română, Delegațiunea Polonă, Colonia Franceză, Colonia Italiană, Masoneria, Loja „Mircea Rosetti“, Gimnaziul Cantemir, Liceul Sf. Sava și reprezentanții studenților din Iași, București și Viena.

S-au depus un număr impresionant de coroane din partea multor familii prietene, cunoscute și necunoscute, a unor județe, localități, instituții, școli, inclusiv din partea Regelui și a Parlamentului. Ziarul „Românul“ specifică chiar componența florală a coroanelor :

„Coroana familiei Brătianu era din miozotis și trandafiri, a argeșenilor din crini, trandafiri și mărgăritărel, a lui Carol I din liliac alb și iris, iar a orașului Câmpulung din camelii, roze albe și flori de iasomie, cu următoarea inscripție : Cetatea Câmpulung etern recunoscătoare marelui și ilustrului cetățean C.A. Rosetti¹².

Cortegiul funebru se compunea din:

I. Gimnaziul Cantemir cu drapelul și cu directorul său, d. Pană Constantinescu

II. Liceul Sf. Sava, cu drapelul său

III. Școala Normală cu drapelul

IV. Școala pentru Învățătura Poporului Român

V. Deosebitele delegațiuni din județe

VI. Delegațiunea Comercianților Capitalei

VII. Delegațiunea Brașovenilor

VIII. Societatea Cofetarilor

IX. Societatea Birtașilor

X. Societatea de Încălțăminte

XI. Societatea Măcelarilor

XII. Cercul Studiilor Sociale

XIII. Loja „Mircea Rosetti“

XIV. Societatea Tipografică

XV. Presa

¹² *Ibidem*, XXIX, vineri, 12 aprilie, 1885, p. 329.

XVI. Trei care cu cununi, împresurate de țărani

XVII. Preotul

XVIII. Carul mortuar împresurat de redacția și tipografia „Românului” și de țărani

XIX. Familia și numeroși amici¹³.

Cortegiul a făcut o abatere prin strada Doamnei, oprind la redacția și la tipografia „Românului”, unde lucrătorii tipografi au depus două coroane de flori, iar Bibicescu, cel mai vechi redactor a ținut un discurs. Pe toate străzile, prin care a trecut cortegiul, prăvăliile aveau arborate drapele în doliu, iar felinarele erau aprinse și învelite în crep negru. Multe case și prăvălii erau drapate în negru și expuneau portretul lui C.A. Rosetti, cu inscripții ca aceasta:

„Respect memoriei apărătorului tuturor libertăților”.

Pe străzi, mai ales pe calea Rahovei, pe lângă Mitropolie și pe Dealul Filaret erau mii de oameni. La Cimitirul Bellu s-a ajuns la ora 5, când coșciugul a fost ridicat de ziaristi și de lucrătorul tipograf Fotea Popazu¹⁴.

Desigur, înainte de înhumare s-au ținut numeroase discursuri, cu toată interdicția defunctului făcută publică prin testament. Nu ne propunem în lucrarea de față să ne ocupăm de aceste discursuri, care vor face probabil subiectul unei alte lucrări.

Prin moartea lui C.A. Rosetti, țara pierdea un om de mare valoare, liberalismul, un fruntaș greu de înlocuit, presa pe unul dintre conducătorii cei mai încercați, dacă nu chiar pe întemeietorul ei în România.

Era firesc ca țara să-și arate durerea și recunoștința față de cel ce în cei 50 de ani de activitate lăsase o operă însemnată.

Încheiem cu vorbele rostite de Mucenic Dinescu, delegatul sătenilor din Argeș, cărora li se acordase cinstea de a-și rosti prima cuvântare:

„Durere mare este în țară, văile noastre au răsunat întristat. Țărănimea plânge amar... Sătenii au cunoscut și iubit pe Rosetti, pentru că dânsul i-a cunoscut, i-a iubit și i-a ajutat... Mult ne-a iubit și multe a suferit pentru noi. De aceea, zdrobiți suntem în suflet astăzi când sprijinitorul nostru pleacă dintre noi... Lacrămile săteanului vor încălzi neîncetat mormântul marelui patriot”¹⁵...

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*